

Změny v sociální potřebnosti

Dnem 1. ledna 2004 nabyla účinnosti novela zákona o sociální potřebnosti, zákon č. 422/2003 Sb., který přináší celkem zásadní změny při posuzování sociální potřebnosti občana. Nebudeme vyjmenovávat nová ustanovení, paragrafy, ani odstavce a články. Řekněme si jednoduše, čeho se základní změny týkají a jak se promítnou do běžného života občanů.

Príslušný správní orgán při rozhodování o sociální potřebnosti občana posuzuje jeho příjmy, ale nově také vymezuje okruhy možností zvýšení příjmu vlastním přičiněním, a to zejména:

a) vlastní prací

(budou zkoumány vlastní aktivní kroky občana k získání zaměstnání, což je občan povinen prokázat)

b) řádným uplatněním zákonných nároků a pohledávek

(jedná se zejména o uplatnění nároků na dávky nemocenského pojištění – péče, důchodového pojištění, zabezpečení, dávky státní sociální podpory, výživné a příspěvek na výživu na děti – týká se i matek, které nevedly otce dítěte...)

c) prodejem nebo jiným využitím vlastního majetku

(jedná se o majetek, jehož prodejem nebo využitím by si mohl sociálně potřebný občan zvýšit příjem, nejedná se však např. o nemovitost nebo byt, který občan využívá k přiměřenému trvalému bydlení...).

Důležité je, že možnosti zvýšení příjmu vlastním přičiněním se zkoumají nejen u žadatele o dávku, ale též u osob s ním společně posuzovaných.

Nově se za sociálně potřebného nepovažuje rodič, který neplní povinnosti zákonného zástupce nezaopatřeného dítěte spojené s řádným plněním povinné školní docházky podle zvláštního právního předpisu, pokud dítě je pro účely sociální potřebnosti společně posuzovanou osobou. (Komentář č. 3/2003 MPSV k tomuto zákonu doporučuje, aby byl pro tyto účely stanoven limit na více než deset neomluvených hodin.) (viz. níže „K úpravě § 3 odst. 2 zákona č. 482/1991 Sb., o sociální potřebnosti, ve znění pozdějších předpisů“)

Nově je v zákoně o sociální potřebnosti formulována povinnost občana spolupracovat s příslušným orgánem sociálního zabezpečení (péče) a v návaznosti na neplnění této povinnosti i příslušné sankce. Při nesplnění těchto podmínek může být po předchozím upozornění žádost o dávku sociální péče zamítnuta, výplata dávky zastavena nebo odejmuta.

Podrobnější informace k zákonu č. 422/2003 Sb. najdete ve Sbírce zákonů, částka 139 nebo v Komentáři č. 3/2003 ke zmíněnému zákonu, který vypracoval Odbor sociální politiky Ministerstva práce a sociálních věcí ČR v prosinci 2003.

K úpravě § 3 odst. 2 zákona č. 482/1991 Sb., o sociální potřebnosti, ve znění pozdějších předpisů:

„(2) Občan se nepovažuje za sociálně potřebného, i když jeho příjem nedosahuje částek životního minima, jestliže jeho celkové sociální a majetkové poměry jsou takové, že mu mohou plně zaručit dostatečné zajištění jeho výživy a

ostatních základních osobních potřeb a nezbytných nákladů na domácnost a toto zajištění vlastním přičiněním lze na občanu spravedlivě žádat. Za sociálně potřebného se též nepovažuje rodič, který neplní povinnosti zákonného zástupce nezaopatřeného dítěte spojené s řádným plněním povinné školní docházky podle zvláštního právního předpisu, pokud dítě je pro účely sociální potřeby společně posuzovanou osobou.“

Nově se stanovuje podmínka sociální potřeby, zaměřená na rodiče, kteří řádně neplní povinnosti zákonného zástupce nezaopatřeného dítěte spojené s řádným plněním povinné školní docházky. Cílem tohoto opatření je zabránění budoucímu sociálnímu vyloučení nezaopatřených dětí, ke kterému by mohlo dojít v souvislosti s neukončením povinné školní docházky, popřípadě se získáním nižší kvalifikace v důsledku horších školních výsledků způsobených absencí a řádným neplněním školní docházky.

Vzhledem k tomu, že zákon o sociální potřebnosti nestanovuje limit pro počet dní nebo hodin, kdy dítě bez omluvy nedochází pravidelně do školy, doporučuje se, aby počet neomluvených hodin byl pro příslušný správní orgán, rozhodující o sociální potřebnosti občana (společně posuzovaných osob,) stanoven na více jak 10 hodin.

Uvedené doporučení vychází z metodického pokynu Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy č.j. 10194/2002-14, k jednotnému postupu při uvolňování a omlouvání žáků z vyučování, prevenci a postihu záškoláctví (dále jen metodický pokyn). Tento metodický pokyn ve svých ustanoveních zohledňuje oznamovací povinnost školy upravenou v § 10 odst. 4 zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, podle kterého je škola povinna oznámit bez zbytečného odkladu místně příslušnému obecnímu úřadu obce s rozšířenou působností skutečnosti nasvědčující tomu, že se v konkrétním případě jedná o děti, na něž se sociálně-právní ochrana zaměřuje (o děti, které vedou zahálčivý nebo nemravný život spočívající zejména v tom, že zanedbávají školní docházku; o děti, jejichž rodiče neplní povinnosti plynoucí z rodičovské zodpovědnosti, nebo tato práva nevykonávají či jich zneužívají apod.).

V souladu se svou oznamovací povinností ředitel školy informuje zástupce orgánu sociálně-právní ochrany dětí o svolání školní výchovné komise při neomluvené nepřítomnosti žáka v počtu nad 10 hodin (čl. II odst. 8 metodického pokynu). Jestliže neomluvená nepřítomnost žáka přesáhne 25 hodin, ředitel školy v rámci plnění oznamovací povinnosti zašle příslušnému orgánu sociálně-právní ochrany dětí bezodkladně oznámení o pokračujícím záškoláctví s tím, že existuje podezření ze spáchání přestupku na úseku školství a výchovy mládeže podle § 31 zákona č. 200/1990 Sb., o přestupcích (čl. II odst. 10 metodického pokynu).

Proto je nezbytné, aby správní orgán rozhodující o dávce sociální péče upozornil rodiče nezaopatřených dětí, kteří jsou sociálně potřební, na nové ustanovení zákona o sociální potřebnosti, které stanovuje sankci v případě, že tito rodiče nebudou plnit povinnosti zákonného zástupce nezaopatřeného dítěte, spojené s řádným plněním povinné školní docházky. Rodiče mají povinnost v souladu s § 106 zákona č. 100/1988 Sb. o sociálním zabezpečení, ve znění pozdějších předpisů (dále jen zákon o sociálním zabezpečení), ohlásit příslušnému orgánu sociální péče do 8 dnů písemně změny rozhodné pro trvání nároku na dávku sociální péče. O skutečnosti, že jejich dítě, plnící povinnou školní docházku, má neomluvenou absenci v počtu nad 10 hodin, jsou rodiče informováni při jednání výchovné komise svolané ředitelem školy, na něž jsou písemně pozváni.

Důkaz o neplnění povinností zákonného zástupce nezaopatřeného dítěte spojených s řádným plněním povinné školní docházky rovněž podává v rámci součinnosti příslušný orgán sociálně-právní ochrany dětí, a to na základě žádosti orgánu sociální péče. Tato povinnost vyplývá z § 51 odst. 5 písm. a) zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí. Doporučuje se proto, aby správní orgán rozhodující o dávce sociální péče požádal o součinnost orgán sociálně právní ochrany ve smyslu neprodleného zasílání informací, které by se týkaly porušení povinností zákonného zástupce nezaopatřeného dítěte spojené s řádným plněním povinné školní docházky a na základě těchto informací objektivně posoudil plnění podmínky sociální potřeby stanovené § 3 odst. 2 zákona č. 482/1991 Sb., o sociální potřebnosti, ve znění pozdějších předpisů.

Jako kontrola pro zjištění, že rodiče nevěnovali potřebnou pozornost docházce dítěte do školy, je požadavek správního orgánu na předložení pololetního a závěrečného vysvědčení, které obsahuje mimo jiné i počet neomluvených hodin. V takovýchto případech je nezbytné zpětně zjistit, ve kterých měsících k zanedbání rodičovské zodpovědnosti ve směru k povinné školní docházce ze strany rodičů došlo a požadovat vrácení vyplacené dávky sociální péče z titulu sociální potřeby.

Doporučuje se, aby za kalendářní měsíc, kdy došlo k zanedbání rodičovské zodpovědnosti, byl považován kalendářní měsíc, v němž součet všech neomluvených hodin přesáhl počet 10.

Dodatek ke Komentáři č. 3/2003

K úpravě § 3 odst. 2 zákona č. 482/1991 Sb., o sociální potřebnosti, ve znění pozdějších předpisů :

Zákon č. 482/1991 Sb., o sociální potřebnosti, ve znění pozdějších předpisů (dále jen zákon o sociální potřebnosti), nestanovuje v § 3 odst. 2 limit pro počet dní nebo hodin, kdy dítě bez omluvy nedochází pravidelně do školy. Ministerstvo práce a sociálních věcí České republiky proto po dohodě s Ministerstvem školství mládeže a tělovýchovy České republiky doporučilo v Komentáři č. 3/2003 č.j. 2003/49576-21, aby počet hodin neomluvené nepřítomnosti žáka (společně posuzované osoby pro účely sociální potřeby), který je pro příslušný správní orgán podkladem pro rozhodnutí, že rodič neplní povinnosti zákonného zástupce nezaopatřeného dítěte spojené s řádným plněním povinné školní docházky, byl stanoven na více jak 10 hodin.

Uvedené doporučení vychází z metodického pokynu Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy č.j. 10194/2002-14, k jednotnému postupu při uvolňování a omlouvání žáků z vyučování, prevenci a postihu záškoláctví, uveřejněném ve Věstníku Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy, sešit 3 z března 2002 (dále jen metodický pokyn) viz příloha č. 1. Především metodický pokyn ukládá třídnímu učiteli o neomluvené, i zvýšené omluvené, nepřítomnosti v rámci školní docházky informovat výchovného poradce, který tyto údaje vyhodnocuje. Důležité je, že neomluvenou nepřítomnost do součtu 10 vyučovacích hodin třídní učitel řeší se zákonným zástupcem žáka formou pohovoru, na který je zákonný zástupce pozván doporučeným dopisem. Proto lze na rodiči požadovat, aby v rámci uložené povinnosti informoval o všech

skutečnostech, ovlivňujících rozhodování o dávce, její výši a výplatě a uvědomil správní orgán již o neomluvených nepřítomnostech dítěte, jejichž počet nepřesahuje 10. Vyhláška ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy České republiky č. 291/1991 Sb., o základní škole, ve znění pozdějších předpisů, v § 3 odst. 10 uvádí, že nepřítomnost žáka omlouvá zástupce žáka; v odůvodněných případech může škola požadovat lékařské potvrzení o nemoci žáka či jiný úřední doklad potvrzující důvod nepřítomnosti žáka. Za neomluvenou nepřítomnost lze proto, v souladu s metodickým pokynem, považovat tu nepřítomnost, která je jako neomluvená potvrzena výchovnou komisí, svolanou ředitelem školy na základě informace třídního učitele. Obdobný postup je uplatňován i při zvýšené omluvené nepřítomnosti, se kterou se rovněž škola podle metodického pokynu zabývá.

Podle ustanovení § 7 zákona o sociální potřebnosti je žadatel o dávku sociální péče nebo příjemce dávky sociální péče povinen dát písemně souhlas k ověření skutečností, rozhodných pro nárok na dávku, její výši nebo výplatu. Z uvedeného ustanovení vyplývá následně i právo orgánu sociální péče dotázat se v příslušné škole, zda nezaopatřené dítě, které je společně posuzováno se svými rodiči (zákonnými zástupci), o němž byl správní orgán od rodiče informován, že má neomluvenou nepřítomnost do 10 hodin, již nemá více jak 10 těchto hodin. Obdobně tak učiní u dětí, u nichž již počet hodin neomluvené nepřítomnosti přesáhl 10, aby zjistil, zda počet těchto hodin v dalších měsících nenarůstá. Rovněž lze na základě uvedeného písemného souhlasu požádat o informace o případné neomluvené nepřítomnosti u těch dětí (žáků), kde má správní orgán důvodné pochybnosti, že k neomluvené nepřítomnosti dochází, aniž byl na tuto skutečnost rodičem, popřípadě orgánem sociálně-právní ochrany dětí upozorněn. Po dohodě s Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy bude ve Věstníku MŠMT uveřejněno doporučení určené příslušným školám, aby v tomto směru spolupracovaly s orgány sociální péče a potřebné informace jim na základě souhlasu rodičů poskytovaly.

Dále metodický pokyn ve svých ustanoveních zohledňuje oznamovací povinnost školy upravenou v § 10 odst. 4 zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů, podle kterého je škola povinna oznámit bez zbytečného odkladu místně příslušnému obecnímu úřadu obce s rozšířenou působností skutečnosti nasvědčující tomu, že se v konkrétním případě jedná o děti, na něž se sociálně-právní ochrana zaměřuje (o děti, které vedou zahálčivý nebo nemravný život spočívající zejména v tom, že zanedbávají školní docházku; o děti, jejichž rodiče neplní povinnosti plynoucí z rodičovské zodpovědnosti, nebo tato práva nevykonávají či jich zneužívají apod.). Z uvedené oznamovací povinnosti vyplývá následná spolupráce orgánu sociálně právní ochrany dětí s orgánem sociální péče, rozvedená podrobně v Komentáři MPSV č. 3.

S ohledem na rozdělení školního roku na dvě pololetí doporučuje Ministerstvo práce a sociálních věcí, aby sledovaným obdobím pro účely posuzování řádného plnění povinností zákonného zástupce nezaopatřeného dítěte spojené s řádným plněním povinné školní docházky bylo školní pololetí. Znamená to, že se hodiny neomluvené nepřítomnosti začínají počítat vždy od začátku pololetí (1. pololetí září až leden, 2. pololetí únor až červen). Následnou kontrolu umožňuje předložení pololetního a závěrečného vysvědčení, popřípadě jeho kopie, je-li nutné vrátit vysvědčení do školy následující den, pokud nebude se školou dohodnuta možnost pozdějšího odevzdání vysvědčení právě z důvodu potřebné kontroly.

V kalendářním měsíci, kdy dosáhne počet hodin neomluvené nepřítomnosti čísla 11 a více, není plněna podmínka sociální potřebnosti a dávka nenáleží. Ministerstvo práce a sociálních věcí doporučuje, a to s ohledem na případný pozitivní dopad výchovného působení rodiče na dítě po odejmutí dávky sociální péče, aby v dalším kalendářním měsíci, pokud v něm nedošlo k neomluvené nepřítomnosti, dávka sociální péče opět náležela, tj. aby rodič (společně posuzované osoby), pokud splňuje další podmínky sociální potřebnosti, byl znovu za sociálně potřebného považován. Pokud však v některém z dalších měsíců školního pololetí, navazujících na měsíc bez neomluvené nepřítomnosti, bude dítě mít opět alespoň jednu další hodinu neomluvené nepřítomnosti, není znovu pro rodiče splněna podmínka sociální potřebnosti, protože se tato hodina připočítá k předchozím hodinám neomluvené nepřítomnosti, jejichž počet v předchozím období přesáhnul 10, a dávka za tento měsíc nebude opět náležet. (viz příloha č. 2)

Jestliže se správní orgán dozví o neomluvené nepřítomnosti dítěte zpětně, a počet hodin neomluvené nepřítomnosti přesáhl 10, je nezbytné ve spolupráci s příslušnou školou prošetřit, ve kterém měsíci k dosažení tohoto počtu hodin došlo a následně vyčíslit přeplatek na dávce sociální péče. Přitom se postupuje obdobně jako u příkladů, uvedených v příloze č. 2 tohoto dodatku.

Jak bylo uvedeno v předcházejících odstavcích, dosáhne-li v kalendářním měsíci počet hodin neomluvené nepřítomnosti žáka čísla 11 a více, není plněna podmínka sociální potřebnosti, a proto dávka za tento měsíc nenáleží. Pokud příjemce dávky sociální péče, kterým je zákonný zástupce dítěte, nesplní svoji ohlašovací povinnost dle § 106 zákona č. 100/1988 Sb., o sociálním zabezpečení, ve znění pozdějších předpisů (dále jen zákon o sociálním zabezpečení), jedná se o přeplatek na dávce zaviněný dle § 107 zákona o sociálním zabezpečení. V daném případě je povinností správního orgánu vydat správní rozhodnutí o přeplatku a uložit zákonnému zástupci povinnost jej vrátit. Dávku dle § 96 odst. 1 zákona o sociálním zabezpečení je nutné odejmout tehdy, pokud zanikne nárok na dávku nebo zjistí-li se, že byla přiznána neprávem. V dalším měsíci, pokud dítě řádně chodí do školy a jsou plněny i další podmínky sociální potřebnosti, je nutné na základě nové žádosti a nového správního řízení vydat nové rozhodnutí o dávce sociální péče. V případě, že nastane recidiva neomluvené nepřítomnosti, byť se jedná o jedinou hodinu, je nutné znovu postup odejmutí dávky sociální péče opakovat.

Pokud se příslušný úřad dozví o neomluvené nepřítomnosti zpětně, musí zkoumat, ve kterých měsících k neomluvené nepřítomnosti došlo. Je nezbytné v případě naplnění podmínek § 107 zákona o sociálním zabezpečení vydat správní rozhodnutí o přeplatku na dávce, ve výroku správního rozhodnutí stanovit lhůtu, do které je účastník tohoto řízení povinen přeplatek vrátit nebo stanovit jiný způsob vrácení přeplatku např. dle § 107 odst. 2 zákona o sociálním zabezpečení s tím, že částka přeplatku bude srážena z běžně vyplácené dávky nebo později přiznané dávky. Jestliže byl zvolen postup srážení z běžně vyplácené dávky nebo později přiznané dávky, musí ve výroku správního rozhodnutí být uvedeno, kterého správního rozhodnutí se srážka bude týkat. Pokud by srážka byla uskutečněna teprve z později přiznané dávky, není možné ve výroku tohoto rozhodnutí uvést tuto skutečnost, neboť správní rozhodnutí o později přiznané dávce nebylo ještě vydáno. Toto rozhodnutí musí nabýt právní moci a vykonatelnosti, aby bylo možné z něho uplatňovat příslušnou srážku. Správní orgán,

který tuto situaci bude řešit, vyčká s rozhodnutím o přeplatku a rozhodne teprve po právní moci zmíněného správního rozhodnutí.

O nezbytnosti upozornění rodičů nezaopatřených dětí, které jsou spolu se svými rodiči společně posuzovány pro účely dávek sociální péče, na nové hodnocení situace, kdy jejich dítě bude mít neomluvenou nepřítomnost při plnění povinné školní docházky, bylo pojednáno v Komentáři MPSV č. 3/2003. V příloze tohoto dodatku je uveden možný vzor poučení zákonného zástupce nezaopatřeného dítěte, se kterým se doporučuje rodiče seznámit a seznámení nechat potvrdit podpisem. Je nutné uvedené opatření chápat jednak jako prevenci neplnění povinnosti zákonného zástupce nezaopatřeného dítěte spojené s řádným plněním povinné školní docházky, jednak jako sankci v případech, kdy již k porušení této povinnosti ze strany rodiče došlo. Správnímu orgánu, rozhodujícímu o dávkách sociální péče, nepřísluší v souvislosti s touto novou podmínkou, posuzování jiného neplnění povinnosti zákonného zástupce dítěte, než jeho povinností ve vztahu k plnění povinné školní docházky, tj. povinností dbát o to, aby dítě docházelo do školy pravidelně a včas.

Je zřejmé, že v některých případech, pokud dojde k odejmutí dávky sociální péče dle § 4 zákona o sociální potřebnosti, by mohla dítěti, popřípadě jeho rodičům, hrozit vážná újma na zdraví. V takovýchto případech, po objektivním posouzení, zda by opravdu takováto situace v případě neposkytnutí pomoci v nezbytném rozsahu mohla nastat, se doporučuje použít § 8a zákona o sociální potřebnosti. V takovém případě by především měly být pokryty nezbytné náklady spojené s domácností (pokud rodičům vznikají), a to nejlépe prostřednictvím ustanovení zvláštního příjemce (prevence vzniku dluhu). Nelze však v těchto situacích připustit automatické poskytování dávky sociální péče poskytované v mimořádných případech místo dávky sociální péče podle § 4 zákona o sociální potřebnosti.

Dodatek ke Komentáři MPSV č. 3/2003 nabývá účinnosti 9.2.2004.

Některé příklady posuzování plnění podmínek sociální potřeby ve vztahu k neomluvené absenci

měsíc	neoml. hod. v měsíci	sociální potřeba?
únor	11	ne
březen	0	ano
duben	1	ne
květen	1	ne
červen	0	ano

měsíc	neoml. hod. v měsíci	sociální potřeba?
únor	11	ne
březen	0	ano
duben	0	ano
květen	0	ano
červen	0	ano

měsíc	neoml. hod. v měsíci	sociální potřeba?
únor	0	ano
březen	6	ano
duben	6	ne
květen	0	ano
červen	0	ano

měsíc	neoml. hod. v měsíci	sociální potřeba?
únor	0	ano
březen	42	ne
duben	0	ano
květen	0	ano
červen	0	ano

měsíc	neoml. hod. v měsíci	sociální potřeba ?
únor	3	ano
březen	3	ano
duben	3	ano
květen	3	ne
červen	3	ne

měsíc	neoml. hod. v měsíci	sociální potřebnost?
únor	3	ano
březen	1	ano
duben	4	ano
květen	1	ano
červen	1	ano

měsíc	neoml. hod. v měsíci	sociální potřebnost?
únor	25	ne
březen	35	ne
duben	4	ne
květen	0	ano
červen	0	ano

měsíc	neoml. hod. v měsíci	sociální potřebnost?
únor	10	ano
březen	25	ne
duben	45	ne
květen	32	ne
červen	0	ano